

wereldoorlog, ontstaat er op meerdere plaatsen een streven de vaderlandse geschiedenis te mobiliseren ter verhoging van nationale gevoelens en het moreel.

De eerder genoemde vice-admiraal Hulshof schreef: 'Daarmee beantwoordt dit werk [namelijk het hier besproken boek] aan een hoger doel. Immers geschiedschrijving met deze opzet is van nut voor wie hedendaagse toestanden en ontwikkelingen wil begrijpen'. Welnu binnen de huidige krijgsmacht nemen traditiehandhaving en traditiebeleving een erkende plaats in. De herinnering aan voorgangers wordt alom levendig gehouden, hetgeen een constante factor schijnt te zijn binnen militaire samenlevingsverbanden. Dit verschijnsel is een studie waard. Wanneer ik mijn eerder gegeven oordeel nog eens opnieuw formuleer, kom ik tot de slotsom dat men de auteur erkentelijk moet zijn voor zijn inspanning en dat zijn werkstuk, om zo te zeggen, tot de klassiekers zal behoren. Van de andere kant zou het boek aan leesbaarheid hebben gewonnen door het weglaten van niet-relevante informatie en het minder plechtig zeggen van gewone dingen.

C. M. Schulten

W. IJzereef, *De Zuid-Celebes affaire. Kapitein Westerling en de standrechtelijke executies* (Dieren: De Bataafsche Leeuw, 1984, 178 blz., f39,50, ISBN 90 6707 030 0).

In de dekolonisatiegeschiedenis van Nederlands-Indië speelt het optreden van kapitein R. P. P. Westerling en het door hem geleide Depot Speciale Troepen (DST), een belangrijke rol. Deze acties vormden de aanleiding voor het tussen Nederland en Indonesië en het hier te lande gevoerde debat over omvang en aard van door Nederlandse militairen gepleegd excessief geweld in de periode 1945-1950. Omdat drie eerdere van overheidswege gelaste onderzoeken slechts een tipje van de sluier rond Westerlings optreden oplichtten, achtte IJzereef het wenselijk om op basis van in Nederland aanwezige en toegankelijke, veelal primaire bronnen een gedetailleerd beeld van de militaire acties in hun historische samenhang te geven.

In het eerste deel gaat IJzereef uitvoerig in op de voorgeschiedenis van de acties. Centraal in zijn relaas over de periode september 1945 tot december 1946 staat de strijd om de steun van de meerderheid der bevolking. Conform vooroorlogse politieke en bestuurlijke opvattingen concentreerden de terugkerende Nederlandse gezagsdragers zich hierbij op de steunverwerving onder de traditionele hoofden. Aanvankelijk was het echter de na 1944 snel groeiende, heterogene nationalistische beweging die de meeste aanhang ontving en afdwong, maar met behulp van de Australische militaire macht wisten de Nederlandse autoriteiten eind 1945 hun gezag over een deel van de hoofden te herstellen en de nationalistische tot een politiek compromis te dwingen. Toen ten gevolge van groeiende en psychologische tegenstellingen — beide partijen koesterden een verwrongen vijandbeeld — dit akkoord onuitvoerbaar bleek, trachtten beide met militaire middelen een oplossing te forceren. IJzereef stelt dat de door het nationalistische verzet gehanteerde guerrillatactie, waarbij 'extreme' methoden niet geschuwd werden, de Nederlandse gezagsdragers stijfde in hun overtuiging dat het hier geen door politieke motieven gedreven opstand, maar een door 'het bendewezen geterroriseerde samenleving'

betrof. In november 1946 dreigde Nederland deze militaire confrontatie en dus iedere politieke invloed in Zuid-Celebes te verliezen. Omdat dit gebied een belangrijke hoeksteen was van de federale politiek, het Nederlandse politieke antwoord op de Republiek Indonesië, moest een dergelijk debacle voorkomen worden. Op aandringen van de lokale autoriteiten, werd dan ook te Batavia besloten zwaar militair geschut in de strijd te brengen: het rechtstreeks onder de chef-staf ressorterende, in terreurbestrijding gespecialiseerde DST.

In het tweede deel behandelt de auteur de door het DST en reguliere KNIL-eenheden uitgevoerde zuiveringsacties, de escalatie van de geweldpleging en de verantwoordelijkheid van de diverse autoriteiten voor dit optreden. Op eigen initiatief ontketende Westerling begin december 1946 een 'tegenderreureur' die het vertrouwen van de bevolking in het Nederlandse gezag moest herstellen: op basis van volgens IJzereef dubieuze inlichtingen werden van verzet verdachten ten overstaan van de bevolking standrechtelijk geëxecuteerd. Toen deze 'volstrekt illegale' methode succesvol leek, besloten de traag en deels onvolledig geïnformeerde autoriteiten te Batavia haar op advies van de lokale gezagsdragers te legitimeren met een beroep op het noodrecht. IJzereef analyseert hoe de door de lokale autoriteiten geïnitieerde en achteraf door Batavia gesanctioneerde toekenning aan meerdere KNIL-officieren van de noodrechtsbevoegdheid een toenemende excessieve geweldpleging veroorzaakte. Pas toen in februari 1947 uitdrukkelijke bevelen en eerdere aanwijzingen van de luitenant-gouverneur-generaal genegeerd bleken, beval de legercommandant de acties te staken. Volgens IJzereefs op gedetailleerde informatie gebaseerde berekeningen kostten de acties van DST en KNIL in de periode 11 december 1946 tot 27 maart 1947 aan 3130 personen in Zuid-Celebes het leven.

Vervolgens bespreekt IJzereef de nasleep van Westerlings methoden en de daaruit voortgevloede onderzoeken. De auteur deelt de conclusie van eerdere onderzoekers dat dit militaire optreden als systematisch excessieve geweldpleging gekarakteriseerd moet worden. Hij wijst echter het beeld van een 'geterroriseerde samenleving' dat zijn voorgangers als verklaring aanvoerden, af. Juist het ontkennen van het politieke karakter van het verzet, maakte, aldus IJzereef, de weg vrij voor deze rigoureuze militaire oplossing van een in essentie politiek conflict.

Hoewel de rol van de luitenant-gouverneur-generaal wat onderbelicht blijft, is IJzereef erin geslaagd veel sluiers rond Westerlings optreden op te lichten. Mijns inziens behoeften de positie van het DST binnen het KNIL, als ook de opleiding en samenstelling van het DST en de in Zuid-Celebes opererende KNIL-eenheden, echter meer toelichting. Nu blijven de bij een dergelijke excessieve geweldpleging zo belangrijke psycho-sociale motieven van de initiatoren ter plaatse goeddeels onbesproken. Desalniettemin vormt deze helder geschreven en gecomponeerde studie een degelijk antwoord op de mythevorming rond de Zuid-Celebes affaire.

Van arm vaderland tot eendrachtige republiek *

De rol van politieke theorieën in de Nederlandse Opstand

M. E. H. N. MOUT

In de moeilijke jaren zeventig van de Opstand verzond Oranje regelmatig brieven in verschillende richtingen, waarin hij om hulp verzocht. Vaak bracht hij in deze brieven de rechtvaardiging van het verzet tegen de koning ter sprake en ging in op het doel van de Opstand en zijn eigen rol daarin. Zo poogde hij in 1573 de Nederlandse gemeente te Londen te bewegen geld voor de Opstand te geven en viel daarbij direct met de deur in huis:

Myn Heeren, ick dencke dat tot noch toe ghy hebt mogen genoegsaemlyk bekennen den goeden wille, die my Godt gegeven heeft om U lieder arme Vaderlant in vrijheit te stellen, so wel in 't geene dat aengaet de politie desselfs, als de religie I.

Het arme vaderland, dat waren de Nederlanden, bewoond door 'le peuple de par deçà'², die het recht zouden moeten hebben tot gewetens- en liefst ook godsdienstvrijheid, wier oude privileges en vrijheden hersteld zouden moeten worden. Preciezer drukte Oranje zich in de talloze brieven en andere stukken van deze jaren niet uit: geleerde definities en omschrijvingen van de vrijheden waarom het ging waren niet zijn zaak; het ging hem erom mensen voor de Opstand te winnen. Het was al heel wat dat hij in zijn honingzoete brief aan de gouverneur van Gelre, Gilles de Berlaymont, de heer van Hierges, uit 1576 — een brief die de bedoeling had deze hoge edelman over te halen de zijde van de Opstand te kiezen — schreef dat een van de oorzaken van de troebelen daarin was gelegen dat 'l'on conduira le gouvernai hors de son cours ancien et légitime, qui consiste en l'autorité libre des Estatz conjointe en toute confiance et union avecq leur prince'³. Hier schetste Oranje een ideaalbeeld van een samengaan tussen vorst en standen in de Nederlanden van vóór de Opstand dat de toets der historische kritiek niet zou kunnen doorstaan.

* Dit artikel is mede gebaseerd op een voordracht, gehouden op het colloquium 'Pouvoirs et institutions dans l'Europe du XVIe siècle' in het Centre d'Etudes Supérieures de la Renaissance van de Universiteit van Tours (juli 1984) en een voordracht voor de Contactgroep XVIe eeuw, Leiden (oktober 1984), en op de kritiek, bij beide gelegenheden ontvangen. In het bijzonder gaat mijn dank uit naar J. J. Woltjer voor zijn commentaar. 1

G. Groen van Prinsterer, ed., *Archives ou correspondance inédite de la Maison d'Orange Nassau*, le série, IV (Leiden, 1837) 63 (26 febr. 1573).

2 Groen, *Archives*, IV, 50 (Oranje aan zijn broers, 5 febr. 1573).

3 *Idem*, *Archives*, V (Leiden, 1837) 396 (26 aug. 1576, dus vóór de Pacificatie van Gent).